

DŽAMIJA, MINARE I TVRDJAVA U DRNIŠU

IVAN M. ZDRAVKOVIĆ

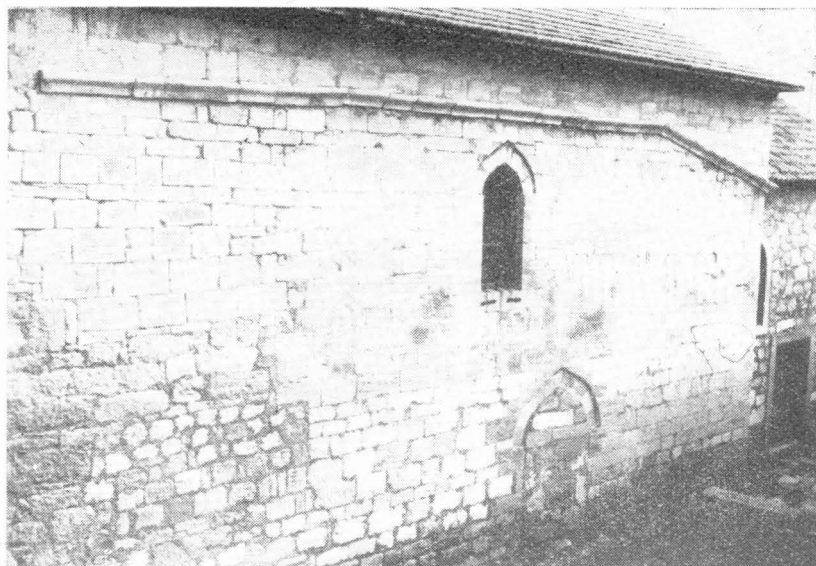
Vrlo mali broj spomenika islamske odnosno turske arhitekture ostao je sačuvan do danas u Dalmaciji. Po Lj. Karamanu¹⁾ samo han u Vrani, džamija i minare u Drnišu i džamija i česma na Klisu.²⁾ To ipak ne znači da tih spomenika, u vreme Turaka, nije bilo u većem broju i na ovoj teritoriji. P. G. Koroneli³⁾ u svome poznatom albumu prikazuje crteže mnogih dalmatinskih gradova, koji su bili pod turskom vlašću (Knin, Skradin, Klis), pa i Drniš, u to vreme značajnog turskog centra i uporišta. Na tim crtežima prikazan je znatno veći broj džamija u tim mestima nego što su se do danas očuvale. Tako na pomenutom crtežu Drniša vidimo četiri džamije sa minaretima u samoj varoši i jednu bez minareta u tvrđavi. Što do danas nisu svi ti objekti sačuvani, svakako da je u prvom redu uzrok izgradnja tih varoši po novim regulacionim planovima, koji su često zahtevali rušenje takvih objekata, a u drugom redu propadanje njihovo samo od sebe, upravo zbog napuštenosti. Verovatno i zbog omrznutosti na Turke, kao što je tó slučaj u Srbiji, te sve što su oni gradili narod je iz te omraze namerno rušio, da bi što manje ostalo tragova sećanja na njih i njihovu neželjenu i nasilnu vladavinu.

Ipak ono što se sačuvalo do danas relativno je u dobrom stanju i pored zapuštenosti i dotrajalosti, zahvaljujući ponajviše gradivu od čega su izgrađeni — kamenu, i solidnoj izgradnji, koja je bila na zavidnoj visini u to doba. Turski neimari bili su poznati kao dobri i solidni graditelji. U doba njihove najveće vojne i političke moći i veličine imali su i sposobne arhitektae, među kojima se svakako ističe, svojim smelim i izvanredno solidnim konstrukcijama, Kodža Mimar Sinan. Od

¹⁾ Ljubo Karaman, Umjetnost u Dalmaciji XV i XVI vijeka, Matica Hrvatska, Zagreb 1933. str. 137.

²⁾ Arh. Ivan M. Zdravković, Džamija i česma na Klisu, Naše starine, IV, Sarajevo 1956 (u štampi).

³⁾ Mari, Golfi, ... dell'Istria, Quarner, Dalmazia, ... P. Generale Vincenzo Coronelli 1678, sl. 33. Dernis.

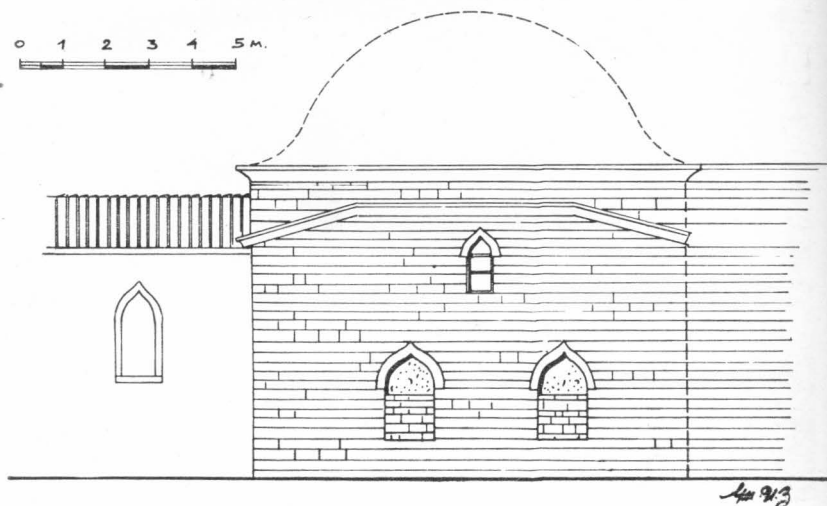
32. Južni zid džamije u Drnišu

njega imamo u našoj zemlji sačuvanih nekoliko značajnih objekata, od kojih svakako zauzima najvidnije mesto Stari most u Mostaru i Sokolovića most na Drini kod Višegrada.

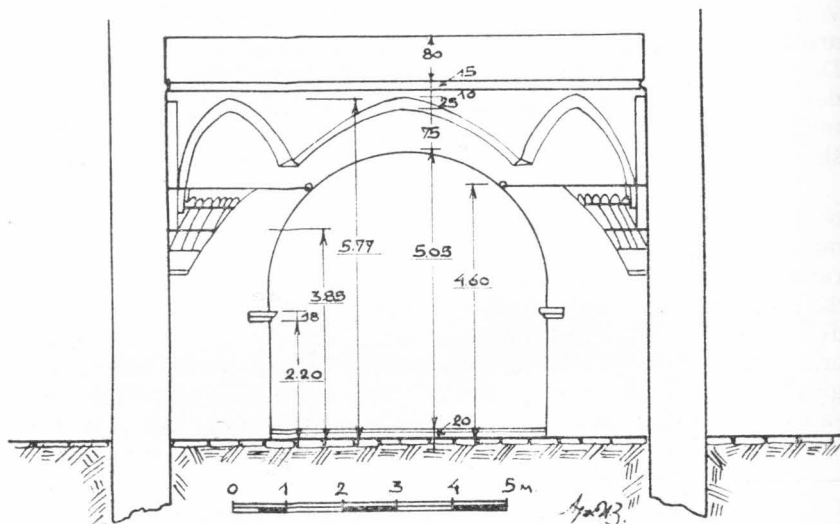
Uopšte uzev Turska vladavina u našoj zemlji ostavila je veliki broj spomenika, koji u punoj meri reprezentuju njenu arhitekturu, ali to nije slučaj sa spomenicima te arhitekture u Dalmaciji. Ovo malo spomenika što je ostalo sačuvano u ovom delu naše države nije na zavidnoj visini ni po veličini, ni po tehničkoj obradi, a ni po lepoti razmera i detalja, izuzev Maškovićev Han u Vrani, koji je, nažalost, ostao torzo.

Od nekadašnje džamije u Drnišu, danas crkve sv. Antuna, ostao je samo srednji deo sa trompama, bez kupole, koja se nedavno srušila, a sada je umesto poluloptastog svoda izvedena ravna tavanica od dasaka.⁴⁾ Tako je i spolja, a ne samo iznutra, džamija izgubila svoj negdašnji izgled, te se svojim krovom na dve vode, pokrivenim crepom, potpuno vezuje i uklapa sa crkvom, koja je pokrivena istim materijalom. Na taj negdašnji glavni prostor dozidan je danas, i sa prednje — zapadne i sa zadnje — istočne strane, još po jedan prostor. Oba ova prostora spojena su u unutrašnjosti, sa ovim prvobitnim prostorom,

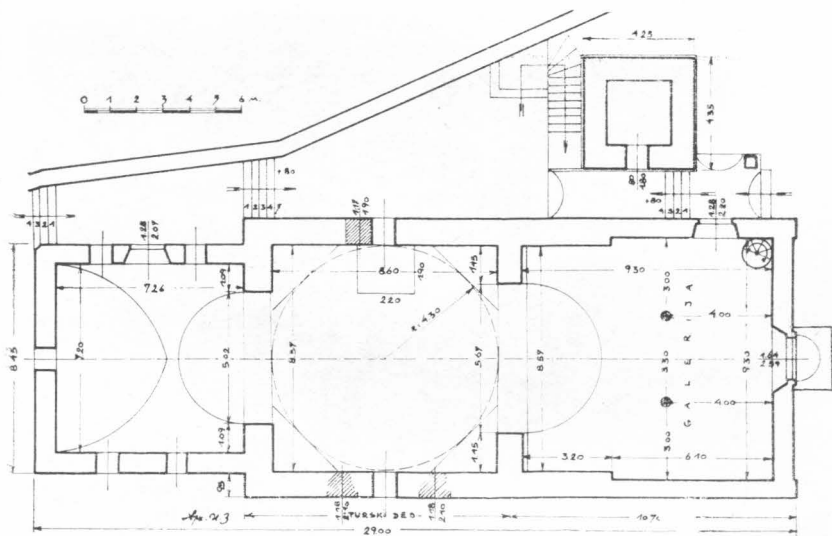
⁴⁾ Pri padu kupole sačuvane su zemljane vaze, na čijem su dnu ubeleženi znakovi iskrižanog kruga. Veliki su 27,2×12,6 cm i 25,8×12,6 cm. Sada ih čuva drniški konzervator Nikola Adžija.

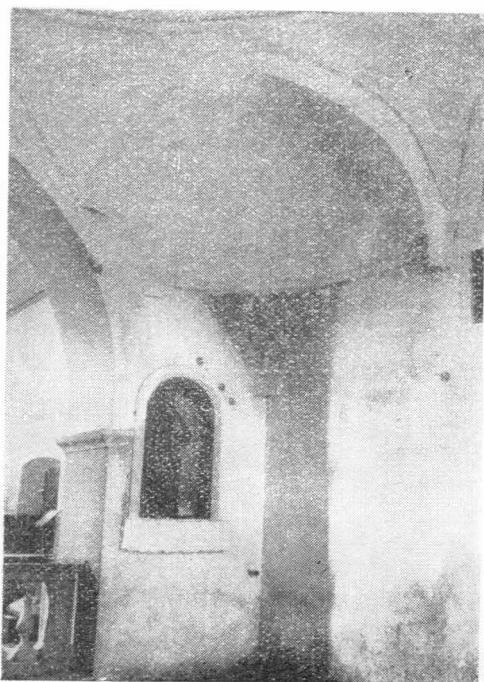
33. Sjeverni zid drniške džamije

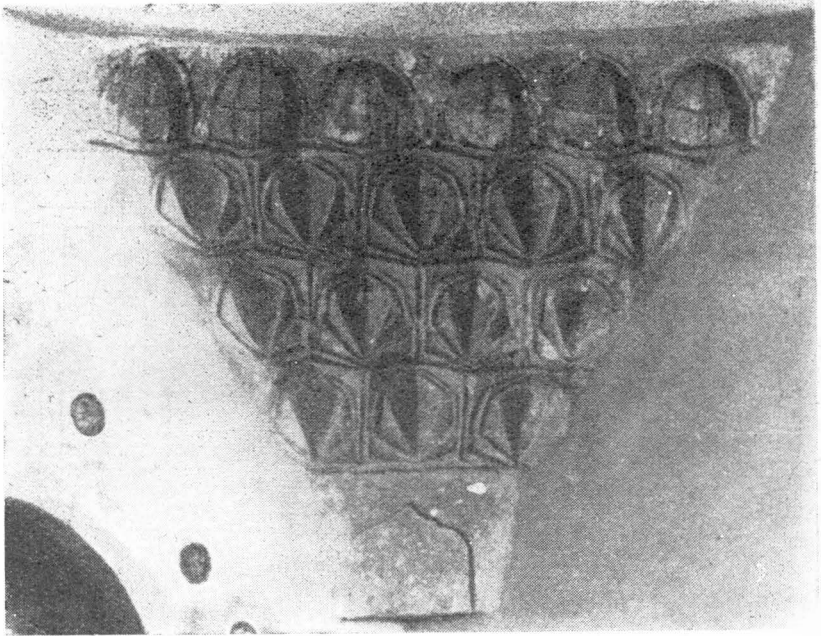
34. Presjek drniške džamije

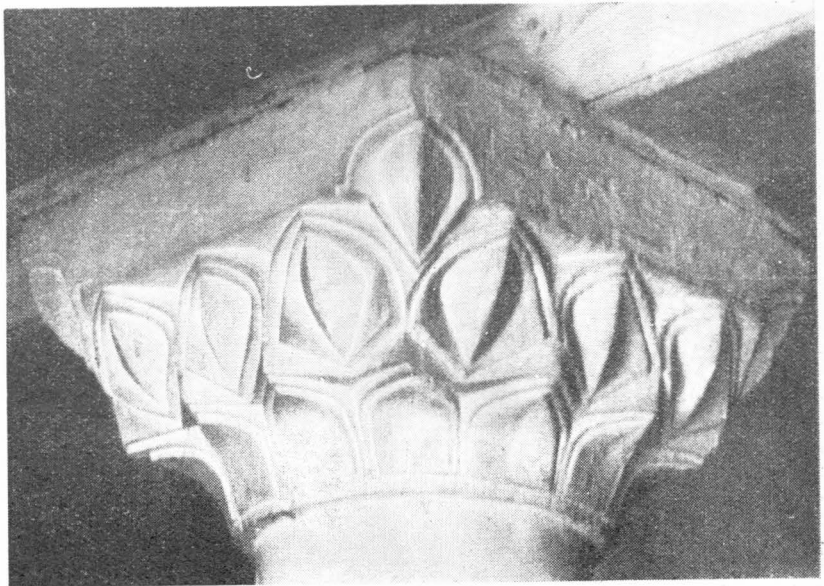
35. Tloris drniške džamije

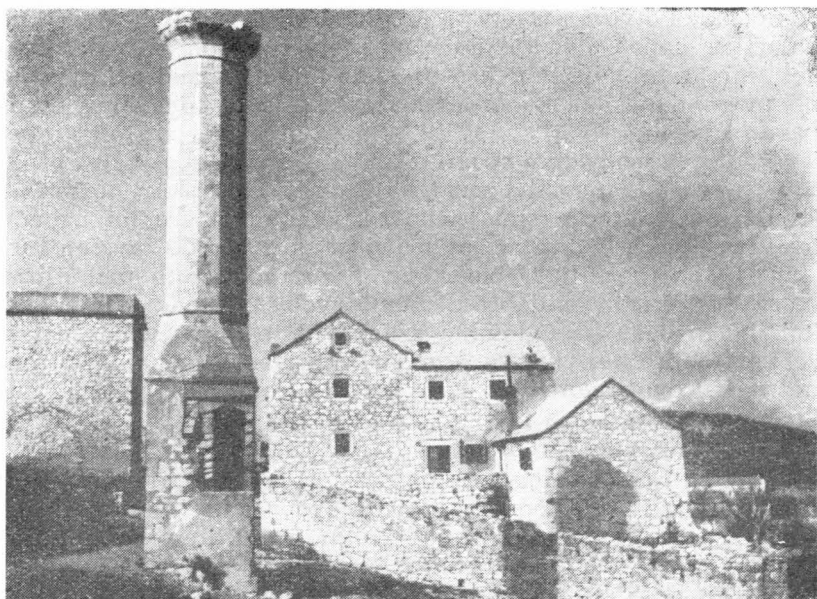
36. Unutrašnjost džamije u Drnišu

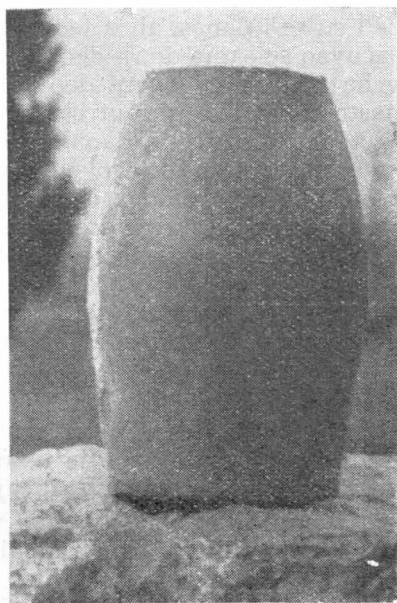
37. *Ukras pod kubetom drniške džamije*

38. *Glavica stupa u drniškoj džamiji*

39. Minare džamije u Drnišu

40. Vrčevi nađeni u kubetu drniške džamije

pomoću dva otvora zasvedena lucima. Uz jugozapadni deo crkve nalazi se danas, docnije dozidani, četverougaoni zvonik. Tragovi minareta, koje je nekad svakako bilo dozidano uz džamiju, ne mogu danas da se pronađu, bar ne bez potrebnog otkopavanja.

Na severozapadnoj strani džamija je imala spolja dva otvora — prozora (danas oba zazidana), završena turskim lucima na šiljak, a iznad njih, simetrično raspoređen, u sredini između ova dva otvora, nalazi se još jedan prozor, takođe završen turskim lukom na šiljak. Iznad tih otvora i prozora nad njima nalazi se još i danas dobro očuvan prvobitni venac od kamena, koji blago pada ka uglovima džamije. Isto takav venac nalazi se i na suprotnoj, jugozapadnoj strani, samo se na toj strani ne nalaze dva otvora već samo jedan (vrata, a ne prozor), takođe danas zazidan, i na istoj visini prozor, simetričan prozoru na severozapadnoj strani.

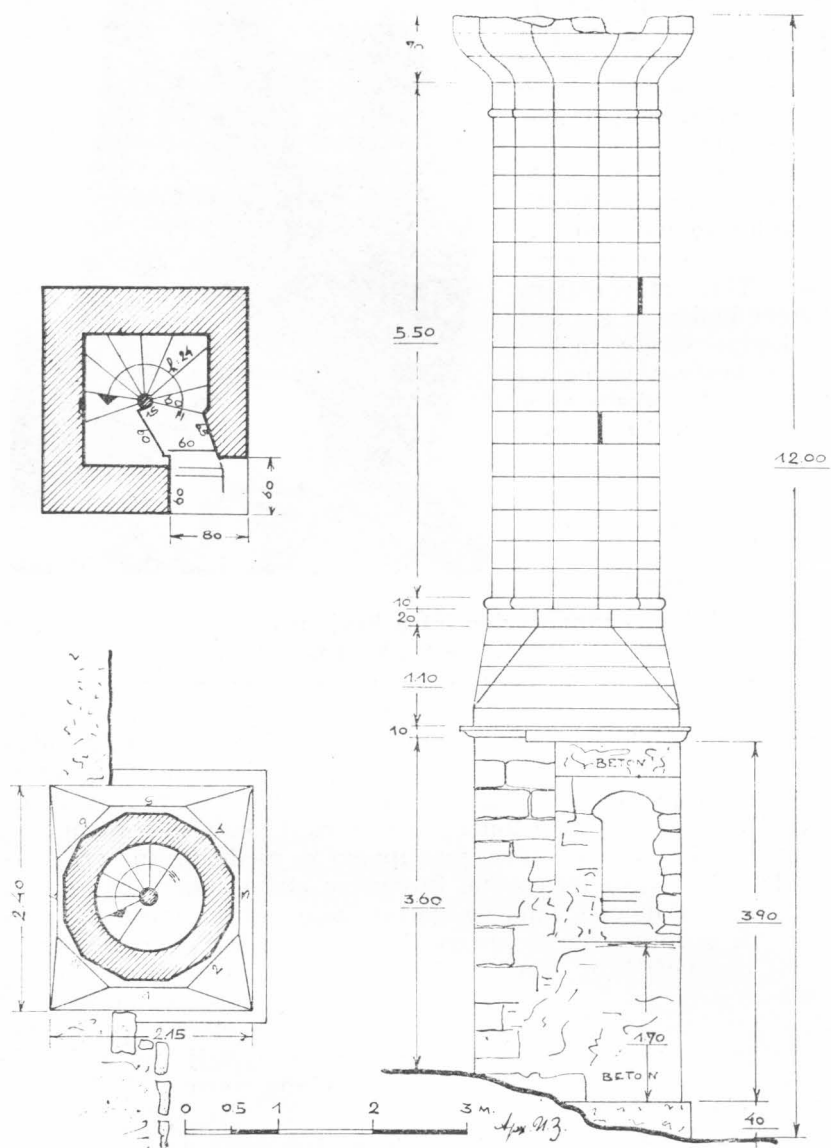
U unutrašnjosti tog turskog prostora, tj. džamije, na južnoj strani, nalaze se u podu tragovi osnove nekadašnjeg mihraba. Ispod trompa imamo u sva četiri ugla stalaktite, bogato obrađene, u tursko-mavarskom stilu.

Visina džamije nije velika i po dimenzijama spada u red srednjih ili bolje reći manjih džamija očuvanih u našoj zemlji.

Na prostoru zvanom »Gradine«, u neposrednoj blizini stare tvrđave, nalazi se danas usamljeno minare, ostatak džamije, koja je bila uz njega sagrađena. Temelji zidova te džamije održali su se i danas, ali u jedva vidljivim tragovima. Od minareta sačuvao se samo donji deo, bez kamenog balkona — šerefe i bez vrha nad njim; gornji deo je sasvim nestao. I kameno vretenasto stepenište u unutrašnjosti trupa minareta nije se očuvalo u celokupnoj visini (danas ni do podnožja šerefe), već samo do izvesne visine od njegovog početka. Tako usamljeno minare je često bilo od gromova oštećivano, te je stoga prije rata opravljano, da se ne bi sasvim porušilo, ali ne kamenom već nabijenim betonom. Zidano je od kamena zvanog »muljika« (vrsta vapnenca), slabe tvrdoće. Boje je žućkaste. Visina kvadera nije ista, već ih ima viših (do 20 cm visine) i nižih do 10 cm visine). Pretpostavlja se da je zidano pre nekih 400 godina.

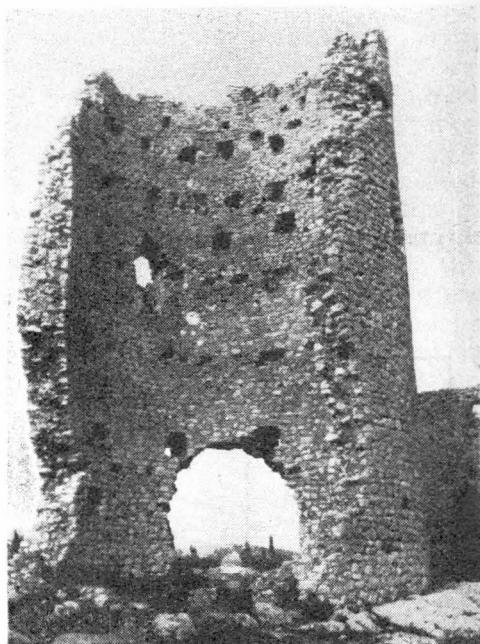
Sa jugoistočne strane nalazi se ulaz u minare odnosno u njegovu unutrašnjost, na koji se danas teško može popeti; na visini je preko dva metra iznad nivoa terena. Prvobitno se u minare svakako ulazilo iz unutrašnjosti džamije, sa neke galerije, kao što je to obično slučaj kod većine džamija.

Samo minare nije velike visine, ali je ipak skladnih proporcija. Profili su lepo rađeni, naročito prvi horizontalni venac nad glavnim kvadratnim kubusom, koji služi kao postament celom objektu. Sužavanje iz kvadratnog postolja u dva-naestougaoni trup glavnog dela — stabla samog minareta, izve-

1. Nacrt minareta u Drnišu

deno je na svojstven turski način: zakošavanjem uglova i prelaskom prvo u osmougaoni poligon, pa tek onda u dvanaestougaoni trup stabla minareta. S mesta na mesto minare ima uske proreze za osvetljavanje unutrašnjosti, u kojoj se nalazilo kameno zavojno stepenište. Tim stepeništem peo se hodža na kameni balkon — šerefe, sa koga je pozivao verne na molitvu. Vertikalni prorezi usečeni su između redova kvadera.

42. Drniška tvrđava

Još i danas minare dominira krajem u kome je podignuto odnosno celim Drnišem, jer je taj kraj najistaknutiji deo varoši.

Tvrđava je na kamenitom grebenu u delu grada nazvanog »Gradine«, iznad kanjona rečice Čikole, nedaleko od opisanog minareta. Sama tvrđava je malih razmera, sa obimnim zidovima veće visine (4–5 m). Zidovi su postavljeni u dva pojasa, prstenasto jedni oko drugih, i sa jednom velikom i visokom okruglom kulom — donžonom, u sredini. U kuli se nesumnjivo stanovalo i ona je — sudeći po rupama za međuspratne grede — imala prizemlje i tri sprata. Zidovi su slabo zidani, bez greda za libažni sloj, već samo spolja od malo većih kamenova, pritesanih, a unutra je »trpanac«. Debljine su 60–70 cm. U zidovima ima veći broj niša za ostavu stvari, a na najvišem spratu kule postoji još i danas očuvan dimnjak odnosno kafe-odžak. Spolja tvrđava odnosno kula nema nikakve otvore, već samo, s mesta na mesto, po koji uzan prorez za osvetljavanje. Južni, čvršće zidani deo ovog tvrđavnog sklopa verovatno je sredovečni.

Tvrđava dominira krajem u kome leži odnosno celim Drnišem, koji je situiran na padini brega, sa kućama jedne iznad drugih postavljenim.